Linjeskeppet
Carl XIV Johan

Carl XIV Johan, officiellt HM Linjeskepp Carl XIV Johan[a], var ett linjeskepp i svenska Kungliga flottan. Hon var det sista av tre systerfartyg i Konung Gustav IV Adolf-klassen, som hon bildade tillsammans med Konung Gustav IV Adolf (som 1811 fick det nya namnet Gustav den Store) och Carl XIII. Skeppet, vilket var uppkallat efter den svensk-norske unionskungen Karl XIV Johan, byggdes på örlogsflottans varv i Karlskrona och sjösattes den 10 november 1824. Efter att utrustningsarbetena blivit klara togs fartyget formellt i tjänst 1835. Bestyckningen omfattade 84 kanoner av olika kalibrar, uppställda på två täckta batteridäck.

Under intryck av den snabba fartygstekniska utvecklingen, beslutades i maj 1853 att Carl XIV Johan skulle utrustas med ångmaskin och skruvpropeller. Ombyggnaden var färdig i juli 1854. Samma höst genomfördes en provtur i Östersjön och Kattegatt, med besök bland annat i Stockholm och Köpenhamn, under vilken fartyget uppnådde en toppfart av åtta knop med ångdrift. Carl XIV Johan rustades för sista gången våren 1864, för att ingå i en svensk-norsk örlogseskader, som kryssade i Skagerrak med anledning av det pågående Dansk-tyska kriget.

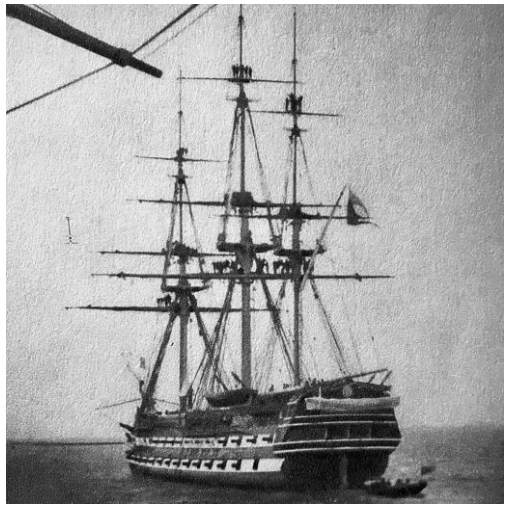

Vid denna tid stod det emellertid klart att linjeskepp av Carl XIV Johans typ definitivt hade spelat ut sin roll inom sjökrigföringen. I utländska mariner utvecklades kraftiga pansarfartyg mot vilka de äldre örlogsskeppen av trä inte kunde mäta sig. Carl XIV Johan ströks ur flottans rullor den 18 juli 1865 och höggs upp på Karlskronavarvet 1866–1867. Skeppets snidade galjonsfigur sparades emellertid och finns utställd på Marinmuseum i Karlskrona.

På linjeskeppen med sina stora besättningar var en viss trängsel oundviklig. Batterimanskapet arbetade och åt vid sina kanoner, och sov i hängmattor uppspända över fartygsdäcket. Huvuddelen av manskapet var förlagt på trossdäcket eller på batteridäcken. Av praktiska skäl var befälet de enda på skeppet som kunde ha egna hytter. Arbetet ombord var krävande och disciplinen sträng. Arbetsdagen kunde börja vid klockan 4 eller 5 på morgonen och avslutas vid 9 på kvällen. I besättningens dagliga rutin ingick rengöring av fartygsdäcken, kanonexercis och arbete i riggen. Varje morgon hölls korum.

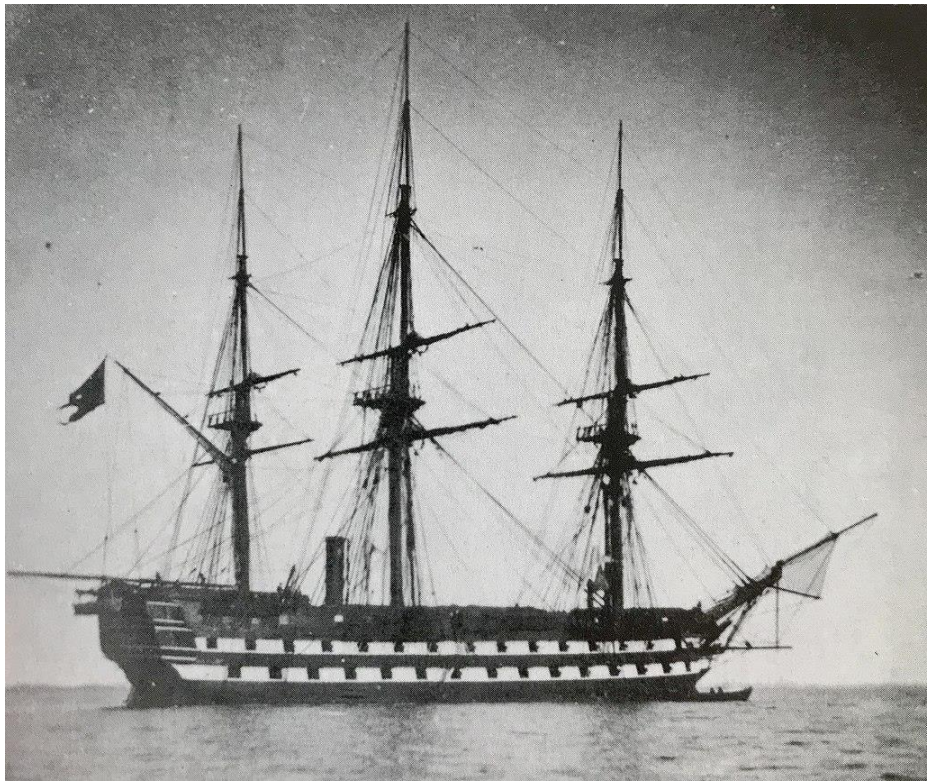

I äldre tider förrättades korum om morgon och afton vid varje svensk trupp och bestod däri, att en psalmvers sjöngs före och efter en bön, vilken upplästes av någon bland manskapet. Efter gudstjänstens slut utropade befälhavaren Krigsmannabönen "Gud bevare konungen och fäderneslandet!", vilket upprepades av truppen. I svenska flottan svarar truppen "Gud höre det"

Carl XIV Johan, officiellt HM Linjeskepp Carl XIV Johan[a], var ett linjeskepp i svenska Kungliga flottan. Hon var det sista av tre systerfartyg i Konung Gustav IV Adolf-klassen, som hon bildade tillsammans med Konung Gustav IV Adolf (som 1811 fick det nya namnet Gustav den Store) och Carl XIII.

Maten ombord var med 2000-talets mått tämligen enahanda. På 1860-talet var kosten reglerad genom 1859 års spisordning för örlogsflottan. Enligt denna skulle manskapet varje vecka tilldelas bestämda mängder proviant, i form av bland annat bröd, korngryn, smör, ärtor, salt kött och salt fläsk. Till frukost åt man gröt kokad på korngryn och vatten, samt bröd med smör. Ärtorna kokade tillsammans med korngryn och serverades till middag med salt kött eller fläsk. Kvällsmaten bestod i regel av gröt. Till maten dracks antingen vatten, öl eller brännvin. När oväder förhindrade kokning i skeppets kabyss, ersattes manskapets vanliga mat med "torrföda" utgjord av dubbla portioner bröd och smör till frukosten och salt fläsk till middagen. Besättningen intog sina måltider vid arbetsplatserna på däcken, medan fartygschefen och det högsta befälet åt tillsammans inne i kajutan.

Skalmodell av vinkelångmaskin för fartyg. Detta lär vara den första lösningen till att placera maskinens tyngdpunkt lågt i fartyget. Konstruerad av Otto Edvard Carlsund 1844.
Skalmodell av vinkelångmaskin för fartyg. Detta lär vara den första lösningen till att placera maskinens tyngdpunkt lågt i fartyget. Konstruerad av Otto Edvard Carlsund 1844.

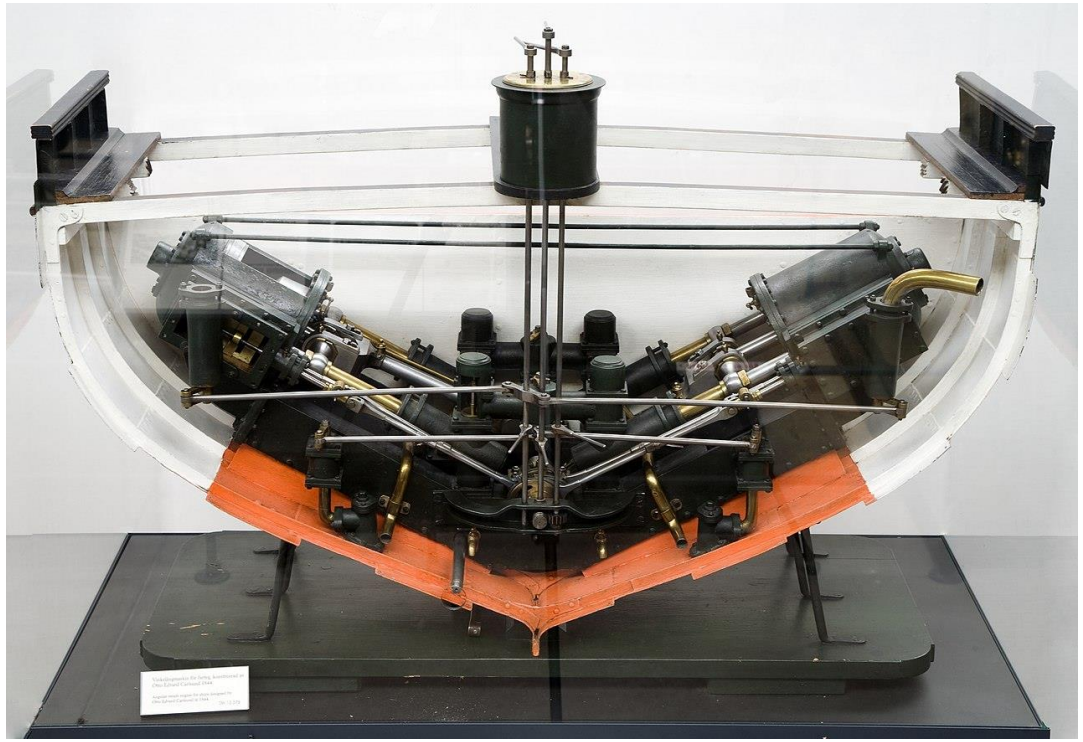

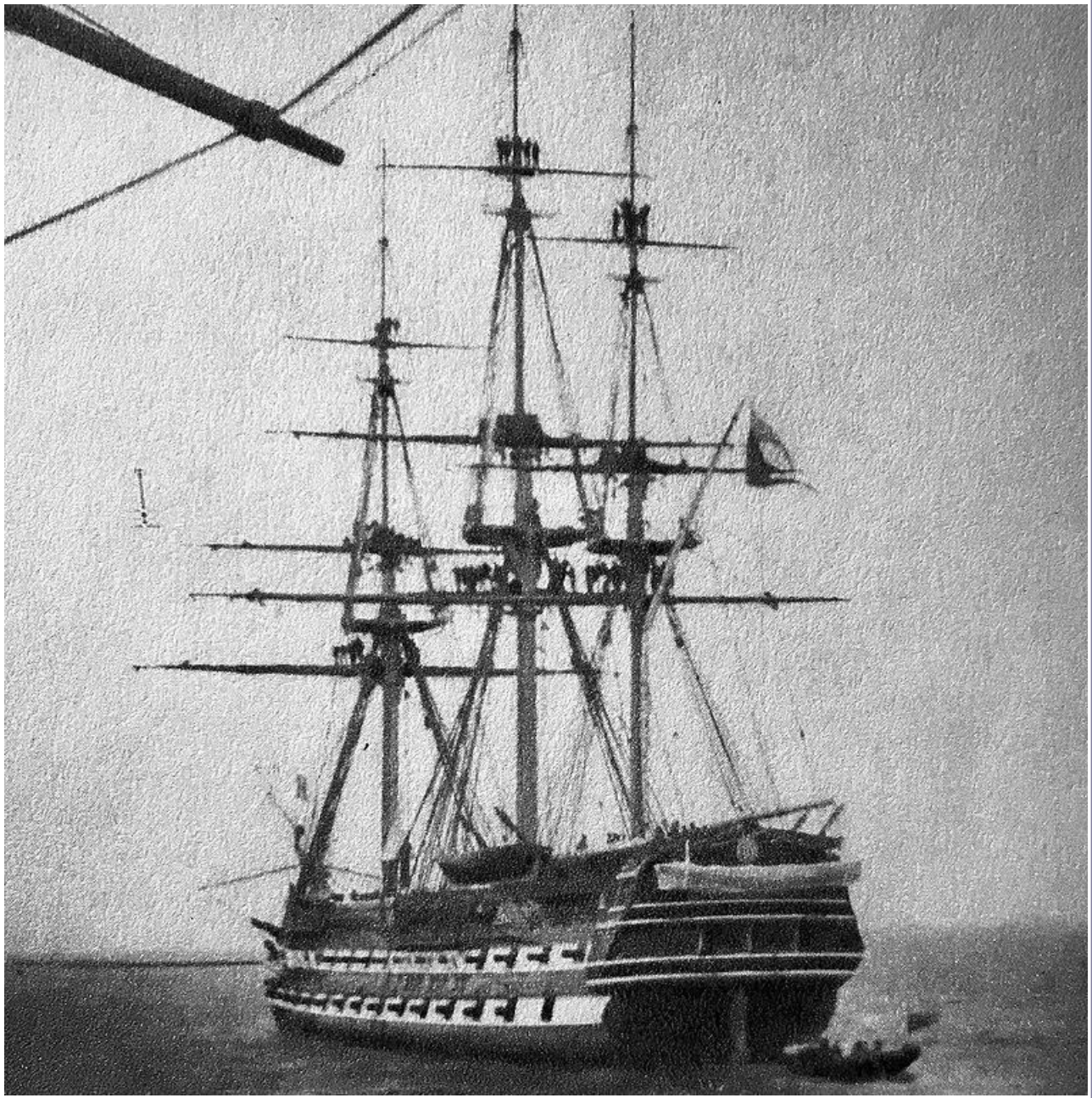

En del av besättningen på ånglinjeskeppet Carl XIV Johan under övningsexpeditionen 1864. Den äldre mannen på kobryggan är fartygschefen, kommendörkapten Christian Anders Sundin (1816–1886). Bredvid, med händerna på räcket, sekonden kaptenlöjtnant Améen. Längst fram på däck står premiärlöjtnanterna Servais (t.v.) och Peyron.

Den 12 maj var Carl XIV Johan färdigutrustad i Karlskrona. Befälhavare ombord var kommendörkapten Christian Anders Sundin. På grund av motvind måste man använda ångmaskinen för att ta sig ut till sjöss. Den 16 maj samlades styrkan på den förutbestämda mötesplatsen.

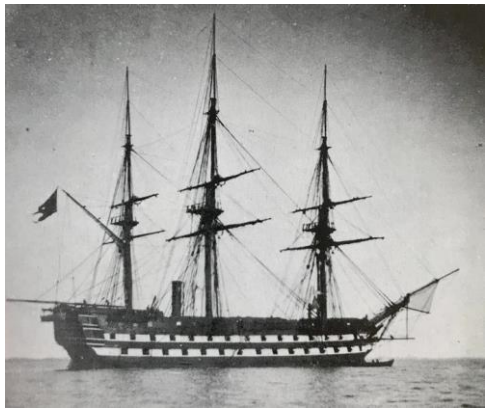

Svenska örlogsfartyg i Kattegatt under Dansk-tyska kriget 1864. Målning av Herman af Sillén.

Redan före västkustexpeditionen stod det klart att linjeskepp som Carl XIV Johan var otidsenliga. Erfarenheterna från Krimkriget mellan Ryssland och Frankrike-Storbritannien 1853–1856, hade visat vilket hot det moderna sjöartilleriet utgjorde mot träfartygen. Den slutsats som drogs var att framtida örlogsfartyg behövde betydligt bättre skydd, än vad träskroven kunde erbjuda. Under Krimkriget hade franska flottan med gott resultat experimenterat med flytande artilleribatterier klädda med järnplåtar. I november 1859 sjösatte man i Frankrike det första sjögående pansrade örlogsfartyget, vilket döptes La Gloire. Skeppet var byggt av trä och klätt med ett 12 cm tjockt pansarbälte av smidesjärn. Bältet var så tjockt att det beräknades kunna stå emot 50-pundiga projektiler från de allra modernaste räfflade kanonerna. Sjösättandet av Gloire blev inledningen till ett storskaligt byggande av pansarfartyg i stormakternas flottor.

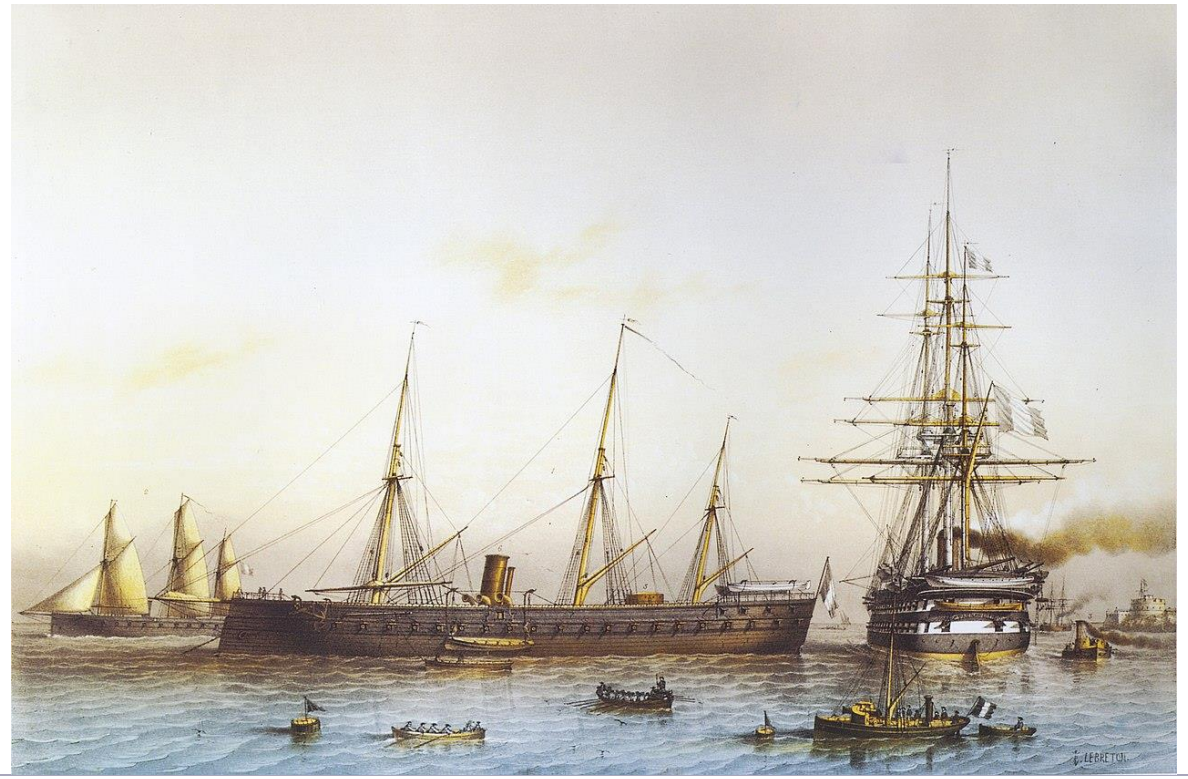

La Gloire till ankars. Till höger om henne ligger ett ånglinjeskepp. Målning från 1859 av Louis Le Breton.

La Gloire (sv. Äran) var en pansarfregatt i Frankrikes flotta och världens första sjögående pansarfartyg. Hon var det första av tre systerfartyg i Gloire-klassen, som hon bildade tillsammans med Invincible och Normandie.

Sjösättandet av La Gloire blev inledningen till ett storskaligt byggande av pansarfartyg i flera europeiska flottor.